

ДИНДЕРДЕ ЫЙЫК АДАМ ИШЕНИМИ

Док. Мамытов Абдимухамет*

Özet

“Dinlerde kutsal kişi inancı” başlıklı bu makalede dinlerin kutsal kişilere yaklaşımları ele alınmıştır. İlk bölümde önce Hinduizm, Budizm, Cayinizm, Konfüçyanizm, Taoizm, Şintoizm gibi uzak doğu dinlerindeki kutsal kişi inancı ve onlara yönelik uygulamalara yer verilmiştir. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde Sami dinleri olarak da isimlendirilen ilahi dinlerde yani sırasıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da kutsal kişi anlayışı ve onun getirdiği uygulamalar üzerinde durulmuştur.

Hıristiyanlıktaki aziz inancının önemi vurgulanarak, bu konuda Yahudilik ve İslam’dan farklılığı ortaya konulmuş ve adeta azizlerin tanrı ile insanlar arasında aracı oldukları belirtilmiştir. Bu olgunun kilise tarafından da onaylandığı, mensuplarının onlara taparcasına saygı duydukları; dua ettikleri, onların da tanrıya dua etmeleri için yalvardıkları, ikona ve kalıntılarından faydalandıkları v.s. hakkında bilgiler verilmiştir.

Yahudilik ve İslam’ın tek tanrıcılığa çok önem vermelerine ve kutsal kişiler konusunda hassas davranarak Allah’la kul arasına kimsenin aracı edilmemesi gerektiği ısrarla vurgulanmasına rağmen zaman zaman halk inançlarından kaynaklanan bazı düşünce ve inanışların bu emir ve kuralları bozduğuna işaret edilmiştir. Yahudilik için örnek olarak XVIII. yüzyılda Polonya’da İzrael Ben Elizer Baal Şem Tov tarafından kurulan Hasidizm anlayışı üzerinde durulmuştur. İslam için veli anlayışı üzerinde durularak bazı Müslümanların dinleri izin vermese de aşırıya kaçarak onlardan yardım istedikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kutsal kişi, Aziz, Veli, Sadık, Avatara, Guru, Arhat, Bothisatva, Cina.

Киришүү

Учурда жашап жаткан диндердин көпчүлүгүндө ыйык адамдарга ишеним орун алган. Ошол диндерди тутунгандар алардын кудай же көрүнбөгөн улуу күчтөр менен тыгыз байланышы бар экендигине ишенишип, аларды ар түрдүү жөрөлгөлөр менен улуулашат. Адам баласынын сырдуу аалам жана күчтөргө өз алдынча же кээ бир ишенимдердин таасири астында ар дайым түрдүүчө умтулуусу мындай ишенимдердин жаралуусуна жол ачкан. Мындайча

* Ош МУнун теология факультетинин окутуучусу, email: m_muhammed22@hotmail.com

айтканда, умтудуунун негизинде убакыттын өтүшү менен башка ыйык жандыктарга болгон урмат каадасы пайда болгон. Ыйык адамдарга болгон ишенимдин экинчи себеби, бардык нерсеге кудуреттүү жана көзгө көрүнбөгөн кудайга жетүүнүн кыйынчылыгында жатат. Биздин оюбузча, мындай аргумент дагы диндерде ыйык адамдардын улууланышына жол ачкан. Диндердин көпчүлүгү адамдын мындай тажырыйба жана сезимдеринен пайда болгон ыйык адам ишенимини нормалдуу көрүнүш катары кабыл кылышкан. Бирок, Ислам дини сыяктуу кээ бир диндер жактоочуларын мындай көрүнүштөр жөнүндө эскертип, күнөө экендигин билдиришкен.

А. Браакы чыгыш диндерде ыйык адам ишеними

Браакы чыгыш диндеринде ыйык адам ишеними кеңири жайылган. Булардын ичинде эң эле байыркы диндердин бири болгон Индуизмде ыйык адамдарга орун берилген жана алар бул динде маанилүү деп эсептелген. Политеист кудай ишеним өзгөчөлүгүнө ээ болгон Индуизмде негизинен кудайлардын адам турпатына кирип, ыйык адамга айлануусу (аватара) негизги орунду ээлейт. Атап өтсөк, Вишну деген кудай мындай өзгөчөлүккө ээ. Анын негизги милдети дүйнөнүн тартибин коргоо болуп саналат.¹ Вишну кудайы милдетин аткаруу үчүн мезгил-мезгили менен дүйнө жүзүнө ар түрдүү формаларга айланып аватара болуп түшүп турат.² Буга чейин ал балык, ташбака, арстан ж.б.га айланып асмандан түшүү менен катар баатыр мүнөздүү Рама сыяктуу адам турпатына да кирген. Ишенимдер боюнча ал келечекте Калки (Куткаруучу) ысмы менен кайра адам болуп келет. Индуизмге ишенгендер ошол адамдарды ыйык деп эсептешип, жада калса Вишнунун башка аватарасы болуп эсептелген Кришнаны кудай катар улуулашкан.³

Индуизмде дүйнө жүзүнө адам катары келип кийинки мезгилдерде ыйык болгон адамдар дагы бар. Аларга “*садху*” деп коюшат. Бул динге ишенгендердин көз карашында мындай болуп калышынын себеби, алардын Брахма кудайына жакын болгондуктарында.⁴

Садху санскритчеде “*жакшы, ыйык*” маанилерин берет. Бул динде адамдар садху болуу үчүн жашоолорун жаш мезгилинен баштап

¹ Жан Варенне, “Хиндуизм”, *Дин Феномени*, Түркчөгө которгон Мехмет Айдын, Коня 1995, 293-294-беттер.

² Шинасий Гүндүз, *Дин өө инанч сөзлүгү*, Анкара 1998, 50-бет.

³ Гүлсүм Үрдүч, *Хиндуизмде аватара өө хыристианлыкта инкарнацион инанжы үзөринө бир араштырма*, (Басыла элек магистирдик диссертация), Бурса 2006, 7-бет.

⁴ Али Ихсан Йитик, *Хинт Динлери*, Измир 2005, 15-16-беттер.

тартипке салууга аракеттенет жана жашоосунун ар бир баскычында эрежеге карап жашаганга умтулушат.⁵

Индуизмде эң эле ыйык жазылмалар деп эсептелген Ведаларды жазгандарды “*Риши*” деп аталган ыйык адамдардын жазгандыгы тууралуу ишенимдер бар. Ошо эле учурда бул динде каалоо сезимдерин жок кылууга жетишкен мистиктер катары бааланган Срамандарга дагы урмат көрсөтүлүп келген. Ыйык адамдар катары баалангандардын арасында “*Гуру*” деп аталган ыйыктар да орун алган. Бул динди тутунгандар алардын адамдарга таалим-тарбия бергендиктерине, адамдарга туура жолду көрсөткөндүктөрүнө ишенишет. Алар кудайларга чын жүрөктөн ишенишип, адамдарга үлгү болууга жетишкен. Ошол эле учурда алардын ар түрдүү кереметтер көрсөткөндүктөрүнө, өлгөн адамдарды тирилте алаарына, узак аралыктарга жардамсыз бара ала тургандыгына, узак аралыктан адамдарга тез жардам көрсөтө алаарына, адамдарга пайда алып келерине ишенишет. Ваиснава жана Саива кыймылдарында кудайлар гурулардын дене формасына киргендиги айтылып, түтүн булатуу жана белек тартуулоо сыяктуу жолдор менен аларга ыйбадат кылынат.⁶

Буддизмде дагы ыйык адамдар маанилүү деп эсептелет. Ыйыктардын ичинде бул диндин куруучусу Будданын (Сиддхарта Готама) өзгөчө орду бар. Ал жеңишке жетишип (Нирвана) бул жолдун баштоочусу катары ыйыктыкты тапкан жана анын жол баштоочусу болгон.⁷ Ишенгендердин көз карашында анын ыйыктыгы талашсыз. Бирок алар анын ыйыктыгы канчалык деңгээлде экендиги жөнүндө түрдүүчө баа беришет. Буддизмде жалпысынан кудай түшүнүгү мааниге ээ болбоса дагы, Махаяна кыймылында Будда өтө жогору бааланып, кудай даражасында баалангандай таасир калтырат. Хинаяна кыймылында болсо Будда ыйык болуу менен бирге мурда адам болгондугу дагы эске алынат. Буддизмде башка адамдар дагы ыйык болуп жеңишке жете алат. Ыйык болгон адамдар “*архаттар*”, “*бодхисатвалар*” деп аталат.⁸

Бул диндин эң чоң кыймылдарынын бири болгон Хинаяна кыймылынын негизги максаты Нирванага жетүү үчүн мистик жашоону аркалаган архат болуу. Нирванага өздүк аракет менен жетүү мүмкүн. Бирок Нирванага жалгыз гана мистиктер жете алат. Жөнөкөй адамдардын милдети мээнет кылуу жана өздөрүнүн кармаларын жакшыртууга аракет жасоо болуп саналат. Башкача айтканда, бул кыймыл идеалдуу же ыйык деп баалаган адамын “*архат*” деп атайт.

⁵ Гүндүз, 397-бет.

⁶ Кемал Полат, *Католик христианлыкта азизлик жана азизлер*, Анкара 2008, 25-27-беттер.

⁷ “Азиз”, *Ана Британника*, Станбул 1987, 3-том, 119-бет.

⁸ Йитик, 48-бет.

Архат *“баалуу, баардык душмандарыны (шахват, жек көрүү, ашыкча дүйнөпараст сыяктуу) жеңген баатыр”* деген маанилерге келет. Жогоруда айтылгандай Хинаянисттердин акыркы максаты Нирванага жетүү. Архаттар дагы бул нерсени далилдеп көрсөтүшкөн жана үлгү болушкан.⁹

Дагы бир чоң кыймылдардан болуп эсептелген Махаяна кыймылында башка адамдардын жеңишке жетүүлөрү үчүн эскертүү өзгөчөлүгүнө дагы ээ болгон бодхисатва болууну максат кылуу. Тагырак айтканда, мындай ыйык адамдар Будданын негиздери болгон өзгөчөлүккө ээ болушкан. Бирок алар бардык жандуулардын жеңишке жетүүлөрү үчүн Нирваналарын кечиктирип турушат. Алар башка жандуулардын жеңишке жетүүлөрү үчүн ар түрдүү методторду колдонушат. Бул кыймылда ыйык кишилер *“бодхисатвалар”* деп аталат. Бул сөз *“чыныгы жеңишке жетишкен же болбосо ошол нерсеге жетүүгө аз калганда өзүн башка адамдардын жеңишке жетүүлөрүнө арнаган адам”* дегенди билдирет. Ошентип Махаянисттерде жалпы жандыктардын жеңишке жетүүсү мааниге ээ болот.¹⁰

Буддисттердин ыйык жерлери болгон ступаларда ыйык адамдардын сөөктөрү жана колдонгон буюмдары жайгаштырылган. Алар бул жерлерди зыярат кылышат жана аларга ар түрдүү белектерди урмат катары тартуулашат. Буддизмде ыйык адамдарды өлтүрүү чоң күнөөлөрдөн болуп эсептелет. Ошол эле учурда мындай адам жеңишке жете албайт. Буддизмдин башка бир колу болуп эсептелген Ламаизмдин жактоочулары дагы бодхисатваларга ишенишет. Алар кудайлардын адам формасын алгандар катары бааланат. Башкача айтканда, Бодхисатва Авалокитешвара Далай Ламанын дене формасына айланган. Ал өлгөндөн кийин башка бир эркек баланын денесинде кайрадан жанданат жана ал адам Ламаизмдин жаңы лидери болот.¹¹

Индуизмден бөлүнүп чыккан Жайнизмде дагы ыйык адмдарга маани берилет. Бул динде жеңишке жетүү кудай же башка улуу күчтөргө жалбаруу менен эмес, жалгыз гана, нерсенин негизги маани-маңызын билүү аркылуу ишке ашат. Тагыраак айтканда живанын ар түрдүү кармадан жана материалдык заттан тазаланып, кайрадан негизги формага өтүүсү болуп саналат. Бул деген билимсиздиктен, ар түрдүү каалоо жана анын натыйжасында пайда болгон кыйынчылыктардан алыстоо дегендикке жатат. Мындай тажрыйбаны жашагандар живанмукти (ыйык адам) деп аталат. Жина санскритчеде

⁹ Йитик, 87-бет; Полат, 30-бет.

⁹ “Азиз”, *Ана Британника*, Станбул 1987, 3-том, 119-бет.

¹⁰ Йитик, 87-бет.

¹¹ Гүндүз, 341-346- беттер.

“жеңүүчү” деген мааниге келет. Жина сапаты өзгөчө Жайнизмде маанилүү болгон 24-Жина (Тиртханкара) үчүн колдонулган. Ошол эле учурда бул дин атын ушул сапаттан алган. Жайнизмде эң татыктуу 24 жина бар. Булардын алгачкысы Ришабха миллиондогон жылдар мурда жашап өткөн. Акыркысы болсо б.з.ч. IV кылымда жашаган ушул динди курган Вардхамана (Махавира) болуп эсептелет. Ыйбадатканаларда 24 Жинанын сүрөттөрү орун алган. Аларга карата урмат-сый көрсөтүлөт, медитацион кылынат, айланасында айланып салам берилет, ийилип урмат кылынат, күнөөлөрүнүн кечирилиши үчүн жардам суралат жана алардын жанында күнөөлөр моюнга алынат. Баса белгилеп айтсак Жайнисттердин көз карашында жиналар жеңишке жетүүдө жардамчы болгонго караганда, алар жакшынакай үлгү болушат. Себеби бул динде акыркы жеңиш адамдын өзүнүн аракетине байланыштуу. Ошол эле учурда бул динде кудай түшүнүгүнө орун берилген эмес.¹²

Б.з.ч. IV кылымда Кытайда пайда болгон Конфуцианстводо ыйык адам адеп-ахлак жагынан кемчиликсиз адам болуп саналат. Конфуцийдин баалуулуктарында байыркы мезгилде мындай өзгөчөлүккө ээ болгон ыйык жол башчылардын жашоолору бааланып адамдарга үлгү катары көрсөтүлөт. Б.з.ч. IV кылымда Кытайда пайда болгон Даосизм ыйык адамда мистикалык өзгөчөлүктү негиз алат. Ыйык адамдын баардык каалоолордон жана адаттардан тазаланып табийгаттын жолуна (Дао) ыраазы болуусун жана Чексиз менен биригүүсүн жактайт. Бул динге ишенгендер мындай ыйык адамдарга (чен жен) сыйынышат. Жапонияда пайда болгон Шинто дининде дагы ыйык адамдар улууланат. Ошол эле учурда, бардык адамдардын өлгөндөн кийин башка ааламда жашагандыктарына ишенич жашап келет.¹³

Б. Иудаизмде ыйык адам ишеними

Иудаизм дини бир кудайдан башкасына ыйбадат кылууга тыюу салган жана мындай көрүнүштү чоң күнөө катары баалап, будпарастыкка жолтоо болгон.¹⁴ Буга байланыштуу тыюу ушундайча баяндалат: *“Теңир мына бул сөздөрдү айтты... Менден башка кудайларың болбосун. Өзүңө буркан жана жогорку асмандагы, төмөнкү жердеги, жерден төмөн суудагы нерселердин түспөлүн жасаба. Аларга табынба, кызмат кылба, анткени Кудай-Теңириң Менмин...”*¹⁵

¹² Йитик, 10-бет, 110-111- беттер; Гүндүз, 83-бет; Полат, 30-бет.

¹³ “Азиз”, Ана Британника, 3-том, 120-бет.

¹⁴ Франсине Кауфманн-Жоси Эисенберг, “Яхудий кайнактарына гөрө яхудилик”, Дин феномени, Түркчөгө которгон Мехмет Айдын, Коня 1995, 91-92-беттер.

¹⁵ [Мисирден чыгуу](#), 20/1-5.

Бул дин тандалган элдин ыйыктыгынан сөз кылат жана Исраил уулдарынын (яхудийлердин) мына ошого ылайыктуу болууга чакырат. Бул жаатта тандалган эл *“Бардыгынан Жогору Тургандын ыйыктары”* катары бааланат.¹⁶ Ошол эле учурда кудайдын тандалган ыйык элинин ичинден б.з.ч. 300 - б.з. 300 жылдар аралыгында *“Хасидим”* деген динди кармангандар болгон жана алар башка адамдардан айырмаланып алардан дагы ыйык катары бааланган.¹⁷

Иудаизмде байыркы мезгилдерде ачык түрдө адамдар ыйык деп эсептелбегени менен тарыхтарында негизги орунду ээлеген адамдар маанилүү катары бааланган. Булар Ибрахим, Муса, Давуд сыяктуу пайгамбарлар. Өзгөчө, мамлекет курган, мезгилинде яхудийлерге жыргалчылык жашоо тартуулаган улуу падыша Давут пайгамбардын орду чоң. Яхудийлер ар дайым анын доорундагы падышачылыкты эңсешкен жана келечекте дагы анын урпактарынан келе турган Масихти сагынып күтүү менен жашашкан.¹⁸

Талмунт раввиндери тирүү же өлгөн адамды ыйыктоого уруксат бербегени менен кээде ошол динге ишенгендердин арасындан башкача жолдорду тутунгандар да болгон. Атап айтсак, алар кээ бирки улуу деп эсептешкен адамдардын мазарларына зыярат кылышкан. Яхудийлерде мезгил мезгили менен шейит болгондор дагы бааланып, алардын шейит болуусуна коом үчүн каффарат экендигине ишенишкен. Бул ишенимдин негизинде ар түрдүү диний жөрөлгөлөрдө алар эскерилген.¹⁹

Кийинки мезгилдерде кээ бирки яхудий топтору дин адамдарын ыйык деп баалашкан. Мисалы, XVIII кылымда Израел Бен Элизер Баал Шем Тов тарабынан Польшада курулган Хасидизм кыймылынан сөз кылсак болот. Бул кыймылдын пайда болуусундагы негизги себептердин бири, ошол мезгилдердеги чыгыш Европада яхудий элинин кыйынчылыкта жашагандыгында. Экинчи бир себеби Иудаизмдин мистик мүнөзгө ээ багытынын элге таасири күчтүү болуп кеткендигинде.²⁰

Кыска убакыттын ичинде Хасидизм кыймылынын ичинен *“Садик”* түшүнүгү пайда болгон. Бул түшүнүктү туу көтөргөн Хаситтер ыйык деп эсептешкен садиктердин лидерлигин кабыл кылышкан. Алардын көз карашында садиктер оорудууларды айыктырышкан.

¹⁶ Даниел, 7/18.

¹⁷ *“Азиз”*, Ана Британника, 3-том, 120-бет.

¹⁸ Салиме Лейла Гүркан, *Яхудийлик*, Станбул 2008, 114-122-беттер.

¹⁹ Полат, 36-бет.

²⁰ Юсуф Басалел, *Яхудийлик Анциклопедиси*, Станбул 2001, 1-том, 201-бет; Эбру Метли, *Хасидизмин яхудий ве өтеки анлайышы*, (Басыла элек магистирдик диссертация), Анкара 2006, 3-4-беттер.

Тазаланууга жардам беришкен. Келечекти айта алышкан жана пайдалуу насааттар беришкен.

Ошондой эле Хаситтердин көз карашында садиктер кудай менен адамдар ортосундагы ортомчу болуп эсептелет. Кудай жашоо, ырыскы жана бала сыяктуу негизги ыйык нерселерди алардын жардамы менен берет. Ошондуктан садиктердин иштерине бардык көңүлдөрүн буруулары үчүн Хаситтердин аларга материалдык жардам көрсөтүп туруусу керек. Ошол себептен атадан балага өткөн садик наамы мындай үй-бүлөөлөргө өтө чоң байлык алып келген. Мындай көрүнүш убакыттын өтүшү менен алардын сынга кабылуусуна жол ачкан.²¹

Хасидтердин көз карашында садиктер сырдуу күчтөргө ээ, ошондой эле алар керемет көрсөтүүгө кудуреттүү. Билине элек 36 садик дагы бар. Алар бейишке сөзсүз киришет жана жогорку даражага ээ болушат.²²

Ошол эле учурда яхудийлердин улууларын, дин кызматкерлерин ыйык катары көргөндүктөрү жана бул жаатта ката кетиришкененин Куран кабар берген.²³

В. Христианстводо ыйык адам ишеними²⁴

Христианстводо ыйык адам ишеними өтө чоң мааниге ээ. Бул динди тутунгандар, кээ бир адамдарга кудай үчүн кылган кызматы жана ага толук моюн сунуусунан улам ыйыктык берилген деп ишенишет.²⁵ Башкача айтканда, мындай адамдар Аз. Исаны ички дүйнөсндө толук кабыл алып, анын жолун жолдогондуктары үчүн табияттары ыйыкташкан. Ошонун натыйжасында алар асманда Аз. Исанын жанында орун алууга мүмкүндүк алышкан. Адамдардын жеңишке жетүүсүнүн үлгүсү болушкан. Жада калса, аларга кудай менен адамдар ортосунда ортомчу болуу белеги тартууланган. Ал эми бул динди тутунгандар аларга сыйынууга тете урмат көрсөтүп келет. Мындай көрүнүш чиркөө тарабынан да кабыл кылынган.²⁶

²¹ Метли, 11-14-беттер.

²² Басалел, 3-том, 746-747- беттер.

²³ "Алар (Иудей дининдегилер жана христиан динин тутунгандар) иудей илимдүүлөрүн, христиан кечилдерин жана Мариям уулу Исаны Алладан башка кудай катары кабылдашат. Чындыгында алар жалгыз Кудайга ибадат кылууга буюрулган. Андан (Алладан) башка кудай жок. Ал – алардын шеригинен аруу!" (Тообо сүрөсү, 31)

²⁴ Христианстводо ыйык адам ишеними жөнүндө кээңири маалымат үчүн караңыз: Мамытов Абдимухамет, *Орус православиясында ыйыктарга ишеним жана жөрөлгөлөр*, (Басыла элек доктордук диссертация), Анкара 2011-жыл, 1-255-беттер.

²⁵ Мамытов, 11-15-беттер.

²⁶ М. Живов, *Святость: Краткий словарь агнографических терминов*, Москва 1994, 70-90-беттер.

Батыш элдери мындай ыйык адамдарды негизи латын тилинде “*sanctus*” сөзүнөн алынган “*saint*”²⁷ деп ал эми Орустар “*святой*” (аялдар үчүн святая) деп аташат. Христиан дининин тарыхында ыйыктар динге кызмат кылуу үчүн өз салымдарын кошушкан. Алардын кээ бири дин кызматкери, кээ бири мистик, кээ бири башкаруучу, айрымдары доктор ж.б. болушкан. Кыскасы, алардын окшош өзгөчөлүктөрү динге кызмат кылуу жана дин жолунда үлгү көрсөтүү болгон. Ошондуктан алардын кээ бирөөлөрү жашап жаткан учурларында эле ыйыктык даражасына жете алышкан. Бирок көпчүлүгүнүн ыйыктыгы өлгөндөн кийин ар түрдүү кереметтер аркылуу белгилүү болгон.

Христианствонун негизги үч кыймылы ыйыктарга ар кандай баа беришет. Булардан Католиктер менен Православдар ыйыктарга өтө чоң маани беришкени менен Протестандар ыйыктарга ишенүүнү жактыра беришпейт. Католик жана Православ чиркөөлөрүнүн биргеликте тааныган ыйыктары бар. Ошондой эле, ар биринин өзүнө таандык ыйыктары дагы бар. Үйык деп эсептелген Аз. Мариям, Игнатий Богоноц, Поликарп Симирийский, Константин, Антониос, Николай сыяктуулар алгачкы доор ыйыктардын катарын толукташып жогорудагы кыймылдарда бирдей эле ыйык болуп саналат. Ал эми Орустар үчүн өздөрүнөн чыккан Ольга, Владимир, Борис, Глеб, Сергей Радонежский, Дмитрий Донской, Ксения Петербурская, Серафим Саровский, Иоанн Кронштадский сыяктуу ыйыктар дагы чоң мааниге ээ.²⁸

Бул динди тутунгандардын ишениминде ыйыктардын өздөрүнө кайрылган адамдар үчүн кылган дубалары кабыл болот. Келечекте боло турган нерселерди мурдатан айта алышат. Ошол эле учурда алар адамдарды ооруудан айыктырышат жана керемет көрсөтүшөт. Мындай нерселерди алар өлгөндөн кийин дагы улантышат. Үйык адамдар кудайдын тактысынын жанында туруп адамдардын өкүлү болушат жана кудайды улуулашат. Алар өздөрү эле бактылуу болуп калбастан кудайдын берген урууксаты менен адамдардын жеңиши үчүн аракеттенишет.²⁹

Бул динди тутунгандардын ишениминде кээ бир ыйык адамдар бул дүйнөдөн өткөндөн кийин, артынан ыйык калдыктар таштап кетишет. Булардын эң маанилүүсү ыйык денелердин чирибегендигине болгон ишеним. Үйык Рухтун үйүнө айланган мындай ыйык денелер дагы керемет көрсөтө алат жана оорууларды айыктыра алат. Ошол эле учурда алардын иконалары дагы мындай өзгөчөлүккө ээ. Үйыктардын

²⁷ Өмер Фарук Харман, “Азиз”, *Диянет Ислам ансиклопедиси*, Станбул 1991, 4-том, 332-бет.

²⁸ Мамытов, 35-225-беттер.

²⁹ В. А. Цыпин, *Церковное право*, Москва 1996, 332-бет; В. П. Павловский, *Основы религиоведения*, Москва 2006, 82-бет.

денелери жана иконаларынын жыпар жыттуу жана пайдалуу май чыгаргандыгы жана алардын дагы пайдалуу болгондугу айтылып келет.³⁰

Христиандар ыйыктарын ар дайым урматташат, аларды жылдын ар күнү эстешет. Чиркөө жана үйлөрүндө иконаларын илишет. Диний жөрөлгөлөрдүн аткарылып жаткан мезгилинде иконалардын жанында шам жагып, алдыларында ийилип чокунушат.

Г. Исламда ыйык адам ишеними

Тавхитке өтө маани берген Ислам дини ыйык адам түшүнүгүнө өтө кылдат мамиле жасайт. Ислам дини негизинен, Аллахтын бир экендигин жана жалгыз гана ага ыйбадат кылуу керек экендигин буйрук кылат. Бул нерсе Куранда ушундайча баяндалат: *“Айткын: Аллах Жалгыз. Аллах эч кимге муктаж эмес. (Ал) төрөлбөгөн жана төрөлбөгөн. Ага эч ким теңдеш эмес.”*³¹ *“(О Аллах) биз Сага гана сыйынып, Сенден гана жардам сурайбыз”*³²

Ислам дининде ширк эң чоң күнөөлөрдөн экендиги баса белгиленген жана адамдардын андан ар дайым узак туруулары айтылган. Пайгамбарлардын дагы адам экендиги, ката кылышы мүмкүн экендиги жана Аллахтын уруксаты болбой туруп шапаат кыла албай тургандыктары белгиленген. Мына ошентип, пайгамбарлардан кийин жашап өткөн дин өкүлдөрүнүн орду белгилүү болгон.

Мусулмандардын ортосунда *“вали-оуя”* деген түшүнүк жашап келет. *“Аллахты сүйгөн, дос туткан жана Аллахтын дос тутканы”* маанилерине келген вали сөзү Куранда Аллахка, пайгамбарына жана иман келтиргендерге ишарат кылат: *“Чындыгында, силердин досуңар (валиңер) – Аллах жана Анын элчиси, намазды толук аткарып, зекет берген, рүку кылуучу момундар.”*³³

Момундардын Аллахтын валилери болгондугу айтылып, бул дүйнө жана кыяматта коркуу жана капачылыкка дуушар болбой тургандыгы белгиленген: *“Ооба! Албетте, Аллахтын достору чоочулашпайт жана кайгырышпайт. Алар ыймандуулар жана такыба болгондор. Алар үчүн бул дүйнөдө жана акыретте сүйүнүчтүү кабар бар. Аллахтын убадалары эч өзгөрүлбөйт. Бул улуу ийгилик.”*³⁴

Оуя-вали болуп эсептелгендер башка адамдардан жогору, өгөчө даражага ээ жана Аллах менен адамдардын ортосунда ортомчу адамдар эмес. Алар динге кылган кызматтары жана көрсөткөн

³⁰ Кээңири маалымат үчүн караңыз: *Святые мощи*, Петербург 2007.

³¹ Ихлаас сүрөсү, 1-4.

³² Фаатиха сүрөсү, 5.

³³ Мааыда сүрөсү, 55.

³⁴ Юнус сүрөсү, 62-64.

таасираттары аркылуу мусулмандар тарабынан жакшы адамдар деп кабыл кылынып олуя-вали аталып калышкан.³⁵

Мындай көрүнүштү Христианстводого ыйык адам түшүнүгү менен салыштыруу туура эмес. Анын үстүнө ишеним багытында муну айтуу такыр мүмкүн эмес.

Ошого карабастан, Ислам дининин негизги принциптерине туура келбеген кээ бир түшүнүктөр эл арасында жашап келген. Мында олуя даражасына жеткен деп бааланган адамдарга ашыкча урмат көрсөтүлөт. Бул көз карашка ээ болгон адамдар олуяларга жакын болууга, алардан руханий күч алууга аракет жасашат. Ар дайым күмбөз жана мазарларга зыярат кылган мезгилдеринде үмүтсүздүк абалдан чыгуу үчүн, жеңе албаган кыйынчылыктар үчүн, балалуу болуу үчүн ж.б. түрдүү себептерден улам алардан жардам сурашат.³⁶

Элдик ишенимдерде жашап келген олуялардан жардам суроо түшүнүгүнүн Христианстводого ыйык адам түшүнүгү менен окшош жактары бар экендиги айтылышы мүмкүн. Изилдөөчүлөр олуялардан жардам суроо түшүнүгү жана Христианстводогу ыйык адам түшүнүгүнүн келип чыгуу себебин диндердин пайда болгон жана таркаган жерлеринде мурдатан бар болгон айрым ишенимдерге байланыштырышкан. Олуялардан жардам суроо түшүнүгүн Исламдан мурдагы бутпараст ишеними менен түшүндүрүүгө боло тургандыгын айтбасак болбос.³⁷

Жыйынтыктап айтканда, Ислам дининин негизинде ортомчуга орун берилген эмес. Адамдардын түздөн-түз Аллахка дуба кылып, тилек кылуусу, жардам суроосу жана мактоо айтуусу буйрулган.

Колдонулган адабияттар

“Азиз”, *Ана Британника*, Станбул 1987, 3-том.

Али Ихсан Йиттик, *Хинт Динлери*, Измир 2005.

Ахмет Яшар Ожак, *Түрк халк инанчларында ве эдебиятында эвлия менкыбелери*, Анкара 1984.

Гүлсүм Үрдүч, *Хиндуизде аватара ве хыристиянлыкта инкарнацион инанжы үзерине бир араштырма*, (Басыла элек магистирдик диссертация), Бурса 2006.

В. А. Цыпин, *Церковное право*, Москва 1996.

В. П. Павловский, *Основы религовидения*, Москва 2006.

³⁵ Харман, 332-бет.

³⁶ Гүндүз, 383-384-беттер; Мехмет Айдын-Галип Атасагун ж.б., *Коня меркезиндеки маневи халк инанчларынын динлер тарихи ве дин феномологиясы ачысындан дегерлендирилмеси*, Коня 2006, 123-бет.

³⁷ Ахмет Яшар Ожак, *Түрк халк инанчларында ве эдебиятында эвлия менкыбелери*, Анкара 1984, 1-бет.

Жеан Варенне, *“Хиндуизм”, Дин Феномени, Түркчөгө которгон* Мехмет Айдын, Коня 1995.

Кемал Полат, *Католик христианлыкта азизлик жана азизлер,* Анкара 2008.

Мамытов Абдимухамет, *Орус православиясында ыйыктарга ишеним жана жөрөлгөлөр,* (Басыла элек доктордук диссертация), Анкара 2011.

М. Живов, *Святость: Краткий словарь агиографических терминов,* Москва 1994.

Мехмет Айдын-Галип Атасагун ж.б., *Коня меркезиндеки маневи халк инанчларынын динлер тарихи ве дин феномоложиси ачысындан дегерлендирилмеси,* Коня 2006.

Өмер Фарук Харман, *“Азиз”, Диянет Ислам ансиклопедиси,* Станбул 1991.

Салиме Лейла Гүркан, *Яхудийлик,* Станбул 2008.

Святые мощи, Петербург 2007.

Шинасий Гүндүз, *Дин ве инанч сөзлүгү,* Анкара 1998.

Франсине Кауфманн-Жоси Эисенберг, *“Яхудий кайнакларына гөре яхудийлик”, Дин феномени, Түркчөгө которгон* Мехмет Айдын, Коня 1995.

Эбру Метли, *Хасидизмин яхудий ве өтеки анлайышы,* (Басыла элек магистирдик диссертация), Анкара 2006.

Юсуф Басалел, *Яхудийлик Ансиклопедиси,* Станбул 2001, 1-том.